

บ้านพุเข็ม ชุมชนหลังเขื่อน : กระบวนทัศน์ของชาวบ้านต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบนฐานชุมชน
พื้นที่อุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี

Baan Phu-Khem Community of Dam : Paradigam of community-based ecotourism
tourism management in Kaeng Krachan National Park, Phetchaburi province

จันทร์พร ช่างโชติ (Chanphorn ChuangChot)^{*}

นำชัย ทนุผล (Numchai Thanupon)^{**}

พิทักษ์ ศิริวงศ์ (Phitak Siriwong)^{***}

บทคัดย่อ

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) บริบทการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบนฐานชุมชนบ้านพุเข็ม ตำบลแก่งกระจาน อำเภอแก่งกระจานจังหวัดเพชรบุรี 2) การบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบนฐานชุมชนบ้านพุเข็ม และ 3) กระบวนทัศน์ของชาวบ้านต่อการจัดการท่องเที่ยวบนฐานชุมชนบ้านพุเข็ม เขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีวิทยาการศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคม และมีวิธีการเก็บข้อมูลคือ การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ผลการศึกษาพบว่าบริบทการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบนฐานชุมชน “โฮมสเตย์บ้านพุเข็ม” มีศักยภาพด้านทรัพยากรธรรมชาติและกิจกรรมการท่องเที่ยวที่หลากหลาย ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการทำประมงพื้นบ้านและการทำไร่เป็นหลัก ชุมชนบ้านพุเข็มได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวด้วยแนวคิดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและการมีอาชีพเสริมให้กับชาวบ้าน แต่ด้วยพลังในการบริหารจัดการของกลุ่มเริ่มลดน้อยลง ชาวบ้านที่เป็นสมาชิกเริ่มถอนตัว เนื่องจากปัญหาการเดินทางเข้ามาของนักท่องเที่ยวที่ลำบาก สมาชิกเริ่มรับนักท่องเที่ยวเองไม่ผ่านทางกลุ่มท่องเที่ยว อีกทั้งคณะกรรมการเริ่มท้อและถอนใจในการเดินทางพัฒนาไม่มีการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวให้เป็นที่รู้จักในวงกว้าง ดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวตามวิถีปกติแห่งตนเนื่องด้วยพื้นที่ในหมู่บ้านอยู่ในความดูแลของอุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน มีปัญหาระหว่างชาวบ้านและเจ้าหน้าที่ของรัฐในลักษณะซ่อนรูปและเงียบสงบ

คำสำคัญ : การท่องเที่ยวเชิงนิเวศบนฐานชุมชน โฮมสเตย์บ้านพุเข็ม อุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน

^{*} นักศึกษาระดับปริญญาเอก หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาการจัดการ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร

Ph.D. Student (Management), faculty of management science, Silpakorn University, THAILAND

^{**} ศาสตราจารย์ ดร. คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร

Prof. Dr. faculty of management science, Silpakorn University, THAILAND

^{***} รองศาสตราจารย์ ดร. คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร

Assoc. Prof. Dr. faculty of management science, Silpakorn University, THAILAND

Abstract

This research aims to study “Baan Phu-Khem Community of Dam : Paradigm of a community- based ecotourism tourism management, Kaeng Krachan National Park, Phetchaburi province” by focussing on Context management and paradigm of Baan Phu-Khem community-based ecotourism tourism in Kaeng Krachan National Park Phetchaburi province. This research used qualitative method with phenomenology studies, in-dept interview and a non-participant observation. The results show that context of community- based ecotourism management “Baan Phu-Khem Home Stay” Baan Phu-Khem Community has the potential of natural resource and touristic activities. Occupations of local people in community-based tourism were artisanal fishery and agriculturists. Baan Phu-Khem Community has been support and encouragement as a tourist attraction with the concept of preserve of natural resources and unearned income of local people But empowerment of the group was reduced. The local People who are members began to withdraw because the tourist travel has difficulty. The local peoples who are members of home stay touristic group don’t want work through a community- based ecotourism tourism group. The committee of a community- based ecotourism tourism group is discouraged to development of the group and don’t promote them. The community- based ecotourism management can do by themselves. Because Baan Phu-Khem as well is locating in the Kaeng Krachan National Park. Therefore authority of Kaeng Krachan National Park and Baan Phu-Khem’s local people had silent hidden and conflict.

Keywords : community- based ecotourism tourism management, Baan Phu-Khem Home Stay, Kaeng Krachan National Park

บทนำ

การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมไทยเป็นอย่างมาก ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) ได้วางยุทธศาสตร์การบริหารจัดการการท่องเที่ยวให้เกิดความสมดุลและยั่งยืน โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์และเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม คำนึงถึงความสมดุลและความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยว พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานให้มีคุณภาพและเพียงพอ และบูรณาการการท่องเที่ยวให้เชื่อมโยงกับวิถีชีวิต วัฒนธรรมและทรัพยากรธรรมชาติ สินธุ์ สโรบล (2551:3) กล่าวถึง การส่งเสริมการท่องเที่ยวไทยในช่วง 2 ทศวรรษ ที่ผ่านมา ว่าได้นำฐานคิดการบริหารจัดการโดยชุมชน โดยที่ชุมชนเข้ามำกำหนดทิศทางของการท่องเที่ยว ชาวบ้านทุกคนเป็นเจ้าของทรัพยากรและมีส่วนได้เสียจากการท่องเที่ยว โดยการนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นด้านต่าง ๆ มาเป็นต้นทุนหรือปัจจัยในการจัดการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม การท่องเที่ยวเชิงนิเวศบนฐานชุมชนเป็นกระบวนการสร้างทางเลือกในการจัดการพื้นที่ท่องเที่ยวที่คนในชุมชนเข้ามำกำหนดทิศทางและรูปแบบการท่องเที่ยวบนฐาน

คิดที่ว่าชาวบ้านทุกคนเป็นเจ้าของทรัพยากรและมีส่วนได้เสียจากการท่องเที่ยว โดยการนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น ด้านต่าง ๆ อาทิ ธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิตและวิถีการผลิตของชุมชน มาเป็นต้นทุนหรือปัจจัยในการจัดการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม รวมทั้งมีการพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนให้มีความรู้ ความสามารถและแสดงบทบาทในการดำเนินงาน ตั้งแต่การทบทวนทุนเดิมการค้นหาข้อมูลเพื่อประกอบการตัดสินใจ การวางแผนดำเนินงาน การวิเคราะห์และสรุปบทเรียน การประเมินความสำเร็จล้มเหลว รวมทั้งการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวที่สร้างความยั่งยืนและเกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่น ตลอดจนคำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับกิจการท่องเที่ยวต่อธรรมชาติเป็นสำคัญทรัพยากรการท่องเที่ยวบนฐานชุมชนในประเทศไทย มีความหลากหลาย ทั้งระบบนิเวศป่าเขา วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของคนท้องถิ่นที่มีความสัมพันธ์แนบแน่นกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ยังเป็นปัจจัยเสริมให้การท่องเที่ยวมีเอกลักษณ์ และอัตลักษณ์ที่โดดเด่นโดยมีลักษณะของการบูรณาการมิติด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตเข้าสู่ระบบการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ซึ่งมีสิ่งแวดล้อมชนบทเป็นฐานสำคัญของทรัพยากรการท่องเที่ยว (ดรชนี เอมพันธ์, 2545) ซึ่งพื้นที่นี้เองที่มีความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นของประเทศไทยมีกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช เป็นหน่วยงานของรัฐที่รับผิดชอบและมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการอนุรักษ์และการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อการท่องเที่ยวบนฐานชุมชนและการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช, 2552)

ภราเดช พยัฆวิเชียร (2553: 8) ให้ความคิดเห็นว่าการบริหารจัดการพื้นที่อนุรักษ์ในเชิงการท่องเที่ยวว่ากลุ่มคนที่อาศัยในบริเวณพื้นที่อนุรักษ์พึ่งพารายได้จากการเกษตรเป็นหลักและมีรายได้น้อย ปัญหาหนึ่งที่พบมากในพื้นที่อนุรักษ์หลายแห่งคือ การบุกรุกพื้นที่ของชาวบ้านเพื่อทำการเกษตร ซึ่งการทำให้คนที่อาศัยอยู่ภายในหรือโดยรอบพื้นที่อนุรักษ์มีความมั่นคงภายใต้การพึ่งพาทางการเกษตรจะช่วยลดการบุกรุกพื้นที่ป่าไม้ ซึ่งทางอุทยานแห่งชาติสามารถใช้การท่องเที่ยวมาช่วยสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน โดยอาจส่งเสริมในลักษณะวิสาหกิจชุมชนหรือใช้หลักการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการบริหารจัดการ อีกทั้งการใช้วิถีวนเกษตรเชื่อมโยงให้คนกับป่าอยู่ร่วมกันให้คนสามารถรักษาภูมิปัญญาชาวบ้านและวัฒนธรรมท้องถิ่นเอาไว้ได้อย่างมั่นคงโดยใช้การท่องเที่ยวในพื้นที่อนุรักษ์เป็นเครื่องมือ แนวทางนี้ช่วยให้ป่าอยู่อย่างมั่นคง สังคมและชุมชนก็อยู่ได้อย่างเข้มแข็ง ซึ่งการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบนฐานชุมชนในพื้นที่อุทยานแห่งชาติ ภาคตะวันตกของประเทศไทยในอดีตพบว่า ภาครัฐเข้าไปกำกับดูแลทรัพยากรเพียงฝ่ายเดียว ขณะที่ท้องถิ่นขาดการมีส่วนร่วม มีการจัดการแบบแยกส่วน ขาดมิติความเชื่อมโยงระหว่างทรัพยากรและวิถีชีวิตชุมชน ขาดการประสานงานระหว่างหน่วยงานราชการของรัฐและองค์กรชุมชน ส่งผลให้ทรัพยากรเสื่อมโทรม และวิถีชีวิตชุมชนล่มสลาย (ดรชนี เอมพันธ์และสุรเชษฐ์ เชษฐมาส, 2545: 49) ในทำนองเดียวกัน สันธุ์ สโรบล (2548: 1) ได้ระบุว่าองค์ความรู้แลกระบวนการบริหารจัดการ ทางด้านการท่องเที่ยวบนฐานชุมชน ระหว่างหน่วยงานภาครัฐและองค์กรที่เกี่ยวข้อง ยังไม่มีความชัดเจนในด้านแนวความคิด หลักการ วิธีการและกระบวนการ รวมทั้งการบริหารจัดการฐานทรัพยากรการท่องเที่ยวและการกระจายผลประโยชน์ให้ชุมชนท้องถิ่น

ชุมชนบ้านพุเข็ม หมู่ 10 ตำบลแก่งกระจาน อำเภอแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี เป็นพื้นที่ตั้งอยู่ในเขตกิจกรรมพิเศษ อุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน ซึ่งเป็นผืนป่าอนุรักษ์ภาคตะวันตกที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย ซึ่งเดิมชาวบ้านประกอบอาชีพการทำประมงพื้นบ้านและเกษตรกรรมเป็นหลักต่อมาชุมชนได้รับการส่งเสริม

และสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกให้ชาวบ้านในชุมชนหันมาดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบนฐานชุมชน ภายใต้ชื่อ “โฮมสเตย์บ้านพุเขียว” แต่อย่างไรก็ตาม การจัดการการท่องเที่ยวในชุมชนบ้านพุเขียวยังขาดการบูรณาการทำงานร่วมกันระหว่างชุมชนกับหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ดังนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำการศึกษามุมมองของชาวบ้านต่อการดำเนินการท่องเที่ยวบนฐานชุมชนในเขตพื้นที่กิจกรรมพิเศษอุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน เพื่อนำมาใช้จัดการการท่องเที่ยว โดยคำนึงถึงคุณภาพชีวิตของชาวบ้านและชุมชนที่เกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยว ความต่อเนื่องและยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติและความสะดวกสบาย ชุมชนท้องถิ่นพร้อมทั้งขีดความสามารถรองรับทรัพยากรท่องเที่ยว สิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิต ดังนั้นเมื่อเป็นเหตุให้เกิดการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ทางเลือกกับการท่องเที่ยวที่มุ่งพัฒนามนุษย์ในชุมชน การวิจัยเรื่อง บ้านพุเขียว ชุมชนหลังเขื่อน : กระบวนทัศน์ของชาวบ้านต่อการจัดการการท่องเที่ยวบนฐานชุมชนในเขตอุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี ซึ่งเป็นหนึ่งในผืนป่าภาคตะวันตก สามารถนำไปสู่การบูรณาการจัดการท่องเที่ยวบนฐานชุมชน สู่ความยั่งยืนต่อไป

วิธีการดำเนินวิจัย

วิธีวิทยา งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) มุ่งศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคม (Phenomenology) จากสภาพแวดล้อมที่เป็นจริง ในที่นี้หมายถึงกระบวนทัศน์การบริหารจัดการของชาวบ้านในเขตพื้นที่กิจกรรมพิเศษ อุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี

วิธีการเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก ประชากรผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ กรรมการดำเนินงานโฮมสเตย์บ้านพุเขียว ชาวบ้านที่เข้าร่วมโครงการ ผู้ใหญ่บ้าน และ สมาชิกองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นบ้านพุเขียว ตำบลแก่งกระจาน อำเภอแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี ซึ่งเป็นเขตพื้นที่กิจกรรมพิเศษ อุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพครั้งนี้ คือ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non Participant Observation) และการวิเคราะห์เอกสาร (Analysis Document) ระยะเวลาในการเก็บข้อมูล คือ เดือนเมษายน 2557 -เมษายน 2558

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล การวิจัยในครั้งนี้เลือกใช้การบันทึกข้อมูลด้วยวิธีการเขียน บันทึกเสียง บันทึกภาพนิ่งและภาพเคลื่อนไหว ด้วยการเลือกใช้เครื่องมือในการเก็บข้อมูล คือ แบบสัมภาษณ์แบบบันทึกเสียง กล้องบันทึกภาพเคลื่อนไหว และ กล้องถ่ายภาพ

การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้จะทำการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) เพื่อยืนยันความน่าเชื่อถือของข้อมูล คือ

1. จากแหล่งที่มาของข้อมูล โดยมีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ คือ หนังสือวารสารวิชาการ และเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมถึงแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ คือ การสัมภาษณ์และการสังเกต
2. ความคิดเห็นจากผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ กรรมการดำเนินงานโฮมสเตย์บ้านพุเขียว ชาวบ้านที่เข้าร่วมโครงการและหน่วยงานรัฐในท้องถิ่น

3. ใช้วิธีการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ 3 เทคนิค คือ การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม และการวิเคราะห์เอกสาร

4. ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่หลากหลาย เพื่อใช้เป็นทิศทางและพิจารณาปรากฏการณ์การดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวบนฐานชุมชน

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยเตรียมแนวคำถามที่มีคำถามเป็นลักษณะปลายเปิดโดยแนวคำถามที่จะสัมภาษณ์ทำการตรวจคุณภาพด้านความตรงตามเนื้อหา โดยมีอาจารย์ที่ปรึกษาเป็นผู้ตรวจเพื่อให้แบบสอบถามมีความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยแบ่งเป็นหมวดหมู่ 4 ความข้อมูล อธิบายความหมายและสร้างข้อสรุปด้วยวิธีการบรรยาย

ผลการวิจัย

บริบทแหล่งท่องเที่ยวบนฐานชุมชนบ้านพุเข็ม

บ้านพุเข็ม หมู่ 10 ตำบลแก่งกระจาน อำเภอแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกในเขตกิจกรรมพิเศษของอุทยานแห่งชาติแก่งกระจานเป็นชุมชนที่ซ่อนตัวไว้หลังแนวเขื่อนเป็นหมู่บ้านที่ถูกล้อมรอบไปด้วย เกาะแก่งน้อยใหญ่ เรียกได้ว่าด้านหน้าติดผืนน้ำอันกว้างใหญ่ของอ่างเก็บน้ำ ด้านหลังติดกับแนวเขาที่กั้นระหว่างพรมแดนไทยกับพม่า มีวิวทิวทัศน์ที่สวยงาม และมีความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติที่หลากหลาย

เมื่อปี พ.ศ.2520-2524 หลังจากการสร้างอ่างเก็บน้ำแก่งกระจานเสร็จ ชาวบ้านจากหลายพื้นที่ เช่น สมุทรสงคราม ราชบุรี สุพรรณบุรี และเพชรบุรี ได้มาตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณเหนืออ่างเก็บน้ำแก่งกระจานอาศัยตามที่ราบเชิงเขาและเกาะต่างๆ รอบขอบอ่าง โดยยึดอาชีพประมง ทำสวน ทำไร่ วิ่งเรือรับจ้าง และรับจ้างทั่วไป จากชุมชนขนาดเล็กปัจจุบันได้กลายมาเป็นชุมชนขนาดกลางปัจจุบันมีจำนวนครัวเรือน 159 ครัวเรือนจากการประกาศพื้นที่เป็นอุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน เมื่อวันที่ 12 มิถุนายน พ.ศ.2524 และประกาศเพิ่มเติม วันที่ 27 ธันวาคม พ.ศ.2524 ทำให้ชุมชนบ้านพุเข็มกลายเป็นหมู่บ้านเงื่อนไขพิเศษที่อยู่ภายใต้กฎหมายอุทยานแห่งชาติ ส่งผลให้ชุมชนบ้านพุเข็มได้ถูกกำหนดเขตที่ทำกินและที่อยู่อาศัยให้กับชาวบ้านโดยไม่สามารถออกเอกสารสิทธิ์ที่ดินได้และภายในหมู่บ้านไม่สามารถมีไฟฟ้าใช้ได้ต้องใช้พลังงานจากแผงโซลาร์เซลล์

การเดินทางมายังชุมชนบ้านพุเข็มสามารถสัญจรได้ 2 วิธีคือ 1) ทางเรือบริเวณสันเขื่อนมีเรือบริการนักท่องเที่ยวใช้เวลาเดินทาง ประมาณ 15-20 นาที และ 2) ทางรถยนต์ระยะทางห่างจากทำการอุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน 40 กิโลเมตร เป็นเส้นทางลาดยาง 23 กิโลเมตรและเป็นทางลูกรัง 16 กิโลเมตร

จุดเริ่มต้นการเป็นแหล่งท่องเที่ยวบนฐานชุมชนบ้านพุเข็ม

“โฮมสเตย์บ้านพุเข็ม” เป็นชื่อที่ชาวบ้านเรียกตัวเองจากการขยับสถานะจากหมู่บ้านหลังเขื่อนเคลื่อนตัวและพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศบนฐานชุมชนเดิมที่บริเวณชุมชนบ้านพุเข็มเป็นแหล่งตกปลาของบุคคลภายนอกอยู่แล้ว โดยที่ชาวบ้านไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องหรือได้รับประโยชน์แต่อย่างใดจากการมาเยี่ยมเยือนต่อมาเมื่อวันที่ 11 สิงหาคม พ.ศ. 2544 การปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย (ปตท.) จัดทำโครงการหมู่บ้านปตท. พัฒนาพื้นที่แก่งกระจานโดยร่วมกับมูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าและพรรณพืชแห่งประเทศไทยได้มีแนวคิด

ส่งเสริมและสนับสนุนให้บ้านพุเข้มเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยได้ประชุมวิเคราะห์ถึงความเป็นไปได้ในการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่อุทยานแห่งชาติแก่งกระจานแรกเริ่มมีชาวบ้านเข้าร่วมโครงการ จำนวน 20 หลังคาเรือนตลอดแนวริมเขื่อนแก่งกระจาน ซึ่งโครงการดังกล่าวเห็นว่าชาวบ้านพุเข้มส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน และทำไร่ ด้วยแนวคิดด้านศักยภาพและต้นทุนทางธรรมชาติของบ้านพุเข้มเป็นจุดสนใจของบุคคลภายนอก เห็นสมควรส่งเสริมการท่องเที่ยวให้เกิดขึ้นในชุมชนเพื่อการเพิ่มรายได้และให้ชาวบ้านช่วยกันดูแลทรัพยากรป่าไม้ ร่วมกันอนุรักษ์และหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน

เริ่มต้นการดำเนินกิจกรรมกลุ่มท่องเที่ยวเชิงนิเวศบนฐานชุมชนบ้านพุเข้มโดยการนำชาวบ้านไปทัศนศึกษาดูงานในพื้นที่ที่มีการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบนฐานชุมชนในลักษณะที่มีรูปแบบใกล้เคียงกับความต้องการของชุมชนบ้านพุเข้ม ได้แก่ บ้านกรูชิง กิ่งอำเภอนบพิตำ จังหวัดนครศรีธรรมราชในเขตอุทยานแห่งชาติเขาหลวง บ้านนาดี อำเภอนาดี จังหวัดปราจีนบุรี ในเขตอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่และหมู่บ้านลาหู่ หมู่บ้านมูเซอ จังหวัดตาก ซึ่งการศึกษาดูงานของชาวบ้าน พุเข้ม ในพื้นที่อื่นๆ เพื่อเป็นแนวทางและนำมาปรับให้เข้ากับสภาพพื้นที่ของตนเองทางกลุ่มการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบนฐานชุมชนบ้านพุเข้มได้รับการสนับสนุนเงินงบประมาณจำนวนหนึ่งจากหน่วยงานพี่เลี้ยง คือการปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย (ปตท.) และมูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าและพรรณพืชแห่งประเทศไทย โดยทางกลุ่มฯ ได้นำงบประมาณมาจัดสรรตามความเหมาะสมกับสมาชิกทั้ง 25 ครัวเรือนโดยเฉลี่ยได้รับครัวเรือนละ 8,000 บาท เพื่อนำมาปรับปรุงที่พักซื้อถ้วยชาม เสื้อ หมอน มุ้ง เพื่อใช้เตรียมการต้อนรับนักท่องเที่ยวโดยลักษณะของที่พักเป็นบ้านเล็กๆ หลังคามุงหญ้าคา อิงธรรมชาติเป็นหลัก

การบริหารจัดการการท่องเที่ยวบนฐานชุมชนบ้านพุเข้ม

การบริหารจัดการโฮมสเตย์บ้านพุเข้มมีชุดคณะกรรมการดำเนินงานมีโครงสร้างการบริหารจัดการกลุ่มฯ ที่ชัดเจนมีประธานกลุ่ม รองประธาน เลขานุการ ประชาสัมพันธ์และชุดตรวจความเรียบร้อยของกลุ่มฯ มีลักษณะการบริหารจัดการในแบบฉบับของตัวเอง ดูแลกันเองยึดหลักความเรียบง่ายเป็นกันเองกับนักท่องเที่ยวให้บริการเสมือนญาติผู้มาเยือนโดยมีการปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย(ปตท.)และมูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงให้คำแนะนำและเป็นที่ปรึกษา 3-4 ปี

การประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวบ้านพุเข้มในช่วงแรกๆจะมีหลายหน่วยงานเข้ามาช่วยประชาสัมพันธ์ มีทั้งหน่วยงานพี่เลี้ยงเดิมและหน่วยงานในท้องถิ่นต่างๆ มีสื่อออกเผยแพร่ทำให้พื้นที่เป็นที่รู้จักในวงกว้างมากขึ้น โดยสื่อถึงการท่องเที่ยวบ้านพุเข้มว่ามีความอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติ “มีป่า มีน้ำ มีเขา มีสัตว์ป่า” เดิมทีนักท่องเที่ยวรู้จักบ้านพุเข้มจากการบอกปากต่อปาก เพราะในอดีตมีกลุ่มนักตกปลามาท่องเที่ยวอยู่แล้วแต่ไม่มีที่พักและอื่นๆไว้คอยบริการหลังจากที่ชุมชนได้มีการจัดตั้งกลุ่มท่องเที่ยวขึ้น นักท่องเที่ยวกลุ่มตกปลาใช้บริการเพิ่มขึ้นและมีนักท่องเที่ยวกลุ่มที่รักธรรมชาติชอบความเงียบสงบก็เพิ่มมากขึ้นตามลำดับด้วยการรับรู้ข่าวสารจากหลายช่องทางที่มีการประชาสัมพันธ์ อาทิ รายการโทรทัศน์ สื่อโฆษณาต่าง ๆ

การเปิดรับนักท่องเที่ยวในช่วงแรกๆ ทางกลุ่มฯ ใช้วิธีการหมุนเวียนที่พักของสมาชิกทั้ง 20 ครัวเรือน โดยมีการจัดลำดับก่อนหลังมีศาลากลางหมู่บ้านเป็นศูนย์กลางรับนักท่องเที่ยวต่อจากนั้นมีการรวมกลุ่มทำหน้าที่กระจายนักท่องเที่ยวไปตามบ้านสมาชิกที่ได้เตรียมไว้และมีคณะกรรมการชุดผู้ซึ่งเป็นกลุ่มสมาชิก 4-5 คนทำหน้าที่ตรวจความเรียบร้อยของบ้านพักโฮมสเตย์ในระดับมาตรฐานที่ทางกลุ่มวางไว้

ต่อมาจำนวนสมาชิกกลุ่มโฮมสเตย์บ้านพุเข็มลดน้อยลงเพราะบางบ้านอยู่ห่างไกลออกไป นักท่องเที่ยวรู้สึกว่าไกลมากลำบากเพราะเป็นถนนลูกรังอีกทั้งไม่มีไฟฟ้าใช้ ทำให้นักท่องเที่ยวกลุ่มเดิมมาพักกับบ้านเดิมที่เคยพักด้วยทำเลที่ خوبและการบริการของเจ้าของบ้านเป็นที่พึงพอใจอยู่แล้ว ทำให้รูปแบบการหมุนเวียนตามลำดับของสมาชิกเริ่มจางหายไป ซึ่งตรงนี้คณะกรรมการไม่สามารถบังคับได้เนื่องจากเป็นความต้องการของนักท่องเที่ยว ดังนั้น เป็นสิ่งที่น่าติดตามการบริหารจัดการกลุ่มโฮมสเตย์บ้านพุเข็มต่อไป หากความเข้มแข็งของกลุ่มลดน้อยลงจะทำให้เกิดการแทรกแซงจากบุคคลภายนอกได้ เพราะปัจจุบันการดูแลที่พัก เจ้าของบ้านเริ่มรับนักท่องเที่ยวเอง มีการติดต่อกันโดยตรงระหว่างนักท่องเที่ยวกับเจ้าของบ้าน หากแต่การเคารพกฎระเบียบเป็นสิ่งที่เจ้าบ้านต้องบอกนักท่องเที่ยวให้ปฏิบัติตาม ด้วยเหตุผล “เพราะเราอยู่กันเป็นกลุ่ม” ดังนั้นการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ร่วมกันจะยังเป็นภูมิคุ้มกันให้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศบนฐานชุมชนบ้านพุเข็มยังคงอยู่ต่อไป

กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบนฐานชุมชน โฮมสเตย์บ้านพุเข็ม

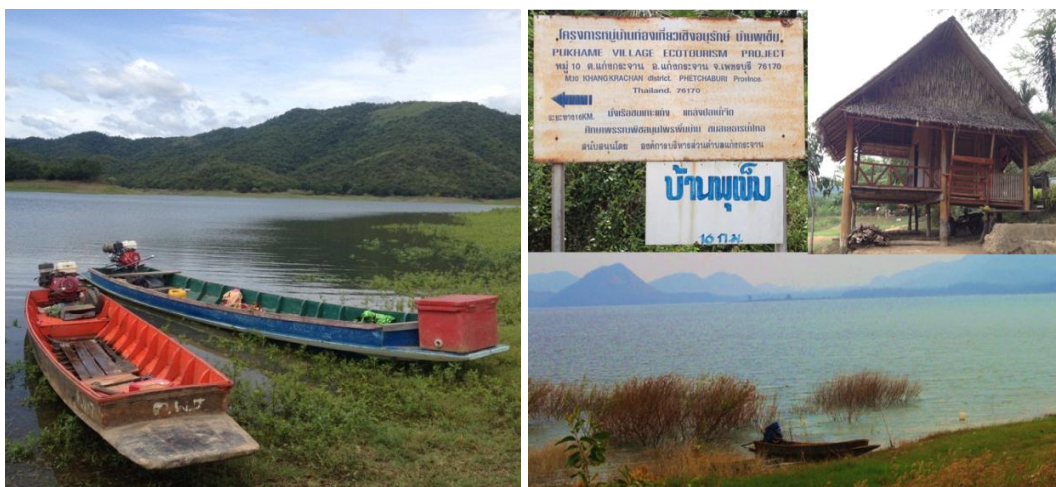
ด้วยลักษณะภูมิประเทศของบ้านพุเข็มด้านหน้าติดอ่างเก็บน้ำด้านหลังติดภูเขามีสภาพอากาศที่บริสุทธิ์สดชื่น ทำให้นักท่องเที่ยวที่มาพัก มาดื่มด่ำกับบรรยากาศ ดูนก ตกปลา เดินป่าพิชิตเขาพุเข็ม เล่นน้ำไหล (ซึ่งเป็นแหล่งต้นน้ำเพชรบุรีล่องเรือและดูวิถีชีวิตของชาวประมงพื้นบ้านและยังเป็นจุดชมวิวยุทธศาสตร์ชั้น-ตกที่สวยงามแห่งหนึ่งของอุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน

นักท่องเที่ยวที่มาพักบ้านพุเข็ม จะได้พักในรูปแบบโฮมสเตย์รับประทานอาหารพื้นบ้านและร่วมทำกิจกรรมต่างๆ โดยมีค่าใช้จ่าย ดังนี้

- ค่าที่พัก 100 บาท/คน/คืน
- ค่าอาหาร 70 บาท/คน/มื้อ
- ค่าเรือ 1,000 บาท/ 10 คน ในส่วนนี้ขึ้นอยู่กับนักท่องเที่ยวที่ต้องการล่องเรือ

เที่ยวตามลำน้ำ เล่นน้ำไหล* มีเรือของชาวบ้านคอยบริการ โดยที่เจ้าของโฮมสเตย์ที่นักท่องเที่ยวพัก เป็นคนประสาน ติดต่อ ซึ่งส่วนนี้จะเป็นการกระจายรายได้ให้กับชาวบ้านอีกทีหนึ่ง

น้ำไหล คือ น้ำที่ไหลจากปาก่อนจะไหลลงสู่เขื่อน คล้าย ๆ น้ำตก ซึ่งเป็นแหล่งต้นน้ำเพชรบุรี การท่องเที่ยวแบบฉบับของชุมชนบ้านพุเข็มเป็นการท่องเที่ยวตามธรรมชาติเพื่อการเรียนรู้โดยมีชาวบ้านทำหน้าที่เป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่น เล่าเรื่องราววิถีชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่นต่าง ๆ นำมาซึ่งความภาคภูมิใจในชุมชนที่ต้องการบอกกล่าวให้บุคคลภายนอกได้รับรู้ มีการแลกเปลี่ยนทัศนะระหว่างเจ้าบ้านกับนักท่องเที่ยว อีกทั้งจุดประสงค์หลักของการเกิดแหล่งท่องเที่ยวบ้านพุเข็ม คือความต้องการให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ เป็นกันชนมนุษย์สำหรับตัวเองและบุคคลภายนอกหมู่บ้านที่จะไม่ให้บุกรุกป่า เพราะรายได้ที่เพิ่มขึ้นของชาวบ้านจากการท่องเที่ยวเกิดจากความสมบูรณ์ของธรรมชาตินั้นหมายความว่า ถ้าชาวบ้านรักษาป่ารักษาทรัพยากรธรรมชาติ ช่วยกันดูแล ปกป้องผืนป่าต้นป่า ก็จะมีทรัพยากรไว้คอยต้อนรับนักท่องเที่ยวชาวบ้านมีรายได้ที่เพิ่มขึ้นและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นต่อไป

ภาพที่ 1 บริบทชุมชนบ้านพุ่ม ตำบลแก่งกระจาน อำเภอแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี

กระบวนการของชาวบ้านต่อการจัดการท่องเที่ยวบนฐานชุมชนบ้านพุ่ม ในเขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน

กองอุทยานแห่งชาติ กรมป่าไม้ประกาศไว้ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 98 ตอนที่ 92 ลงวันที่ 12 มิถุนายน 2524 ให้อุทยานแห่งชาติแก่งกระจานเป็นอุทยานแห่งชาติลำดับที่ 28 ของประเทศไทยซึ่งพื้นที่เล็ก ๆ ชุมชนบ้านพุ่ม หมู่ 10 บ้านพุ่ม ตำบลแก่งกระจาน อำเภอแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี เป็นส่วนหนึ่งในเขตอุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน

การริเริ่มโครงการการท่องเที่ยวบนฐานชุมชนในชื่อโฮมสเตย์บ้านพุ่ม ทางกรมปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย (ปตท.) และ มูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าและพรรณพืชแห่งประเทศไทยในพระบรมราชินูปถัมภ์ ทำหน้าที่ประสานงานการดำเนินงานเพื่อขออนุญาตจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชนกับทางอุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน เนื่องจากพื้นที่ หมู่ 10 บ้านพุ่มอยู่ในความดูแลของอุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน จะต้องได้รับความเห็นชอบร่วมกัน และมีการประชุมเพื่อร่างกฎระเบียบ กฎเกณฑ์ และข้อบังคับ นอกจากนั้นทางสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอแก่งกระจานได้ออกหนังสือที่ พบ 0818/27 รับรอง “กลุ่มการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านพุ่ม (โฮมสเตย์)” ในวันที่ 20 กรกฎาคม พ.ศ.2550 เป็นกลุ่มอาชีพที่มีการจัดตั้งขึ้นเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนสร้างรายได้ และส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ แต่ทั้งนี้จากการศึกษาพบว่าอุทยานแห่งชาติแก่งกระจานได้เข้าร่วมเป็นภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนบ้านพุ่มหากแต่ขาดหลักฐานการลงนามอย่างเป็นทางการส่งผลให้ในระยะต่อมาเมื่อมีการปรับเปลี่ยนหัวหน้าอุทยานแห่งชาติแก่งกระจานส่งผลให้แนวนโยบายการทำงานเปลี่ยน ส่งผลให้เกิดปัญหาระหว่างชุมชนและเจ้าหน้าที่ของอุทยานแห่งชาติเป็นระยะๆ ด้วยเหตุผลประการใดนั้น ผู้วิจัยมีความเห็นว่าเหมาะแก่การศึกษาวิจัยในเชิงลึกต่อไป

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษากระบวนการของชาวบ้านต่อการจัดการกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงนิเวศบนฐานชุมชนบ้านพุ่ม ในเขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน ซึ่งผู้ให้ข้อมูลหลักเป็นชาวบ้านที่เข้าร่วมโครงการท่องเที่ยวชุมชนบ้านพุ่มเท่านั้น ดังนั้นผู้วิจัยจึงขอเสนอมุมมองกระบวนการของชาวบ้านเป็นหลัก

“จริง ๆ เราคิดจะดึงรายได้มาหาคนในชุมชน แทนที่คนจะหันหน้าไปเข้าป่า คนเราบางทีมันไม่มีอะไร มันก็ต้องไป... ไปรับจ้างเขาแบกไม้เถื่อนที่เขาแปรรูป...”

“เขา (อุทยานฯ) มองอะไรไม่รู้ แต่เรามองอย่างนี้ มันน่าจะดี...”

ข้อความดังกล่าวเป็นคำบอกเล่าของชาวบ้านซึ่งเป็นสมาชิกกลุ่มโฮมสเตย์คนหนึ่งที่ถ่ายทอดเหตุผลต่อการริเริ่มโครงการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนบ้านพุเข็มด้วยมุมมองอยากให้คนในชุมชนมีรายได้เสริมนอกเหนือจากอาชีพหลักและจะเป็นภูมิคุ้มกันไม่ให้ชาวบ้านเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดไม้ทำลายป่าที่ผิดวิธีหนึ่ง

เมื่อปี พ.ศ. 2544 – 2545 การเริ่มต้นโครงการท่องเที่ยวโฮมสเตย์บ้านพุเข็มมีนักท่องเที่ยวเข้ามาส่งผลให้ชาวบ้านมีรายได้เพิ่มมากขึ้น หากแต่ประสบปัญหาเกี่ยวกับการเดินทางเข้าหมู่บ้านของนักท่องเที่ยวด้วยการปิดด่านจากทางอุทยานแห่งชาติแก่งกระจานในช่วงเวลานั้นมีหนังสือราชการออกโดยอุทยานแห่งชาติแก่งกระจานห้ามทางกลุ่มการท่องเที่ยวชุมชนบ้านพุเข็ม ออกใบข้อสัณฑ์ แผ่นพับ เผยแพร่ โฆษณาการท่องเที่ยว ด้วยเหตุผลประการใดทางชาวบ้านไม่ให้ข้อมูลกับผู้วิจัยทำให้นักท่องเที่ยวลดน้อยลง เกิดปัญหาระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐกับชาวบ้าน ไม่มีการพูดคุยกัน เกิดความไม่เข้าใจกัน

“..... เพราะเขาอ้างกฎหมายก็ต้องเป็นกฎหมาย จะมาทำการใดๆ ในอุทยานวันไหนเขาอ้างเราก็ต้องหยุด”

“... ใหม่ ๆ (หมายถึง ช่วงเวลาที่มีการประกาศพื้นที่อุทยาน) อุทยานฯ กับชาวบ้านก็มีปัญหาเยอะ เยอะมากไม่ถูกกัน ขนาดน้ำสัณฑ์ก็ไม่ได้กิน.....แต่พอมีเรื่องท่องเที่ยวมา ก็มีคุยบ้างแต่ก่อนหน้านั้นไม่ค่อยเลย เขาก็คิดว่าเขาเหนือกว่าเราอยู่แล้ว เราก็ไม่ค่อยอยากไปยุ่งกับเขาเท่าไร...”

ทางออกที่ทางกลุ่มการท่องเที่ยวชุมชนบ้านพุเข็มคิดเพียงฝ่ายเดียว คือ ไม่ต้องการไปมีปัญหากับหน่วยงานของรัฐเพียงเท่านั้น แต่เนื่องด้วยขาดการมาคุยร่วมกัน ซึ่งปัญหาที่เกิดขึ้นไม่เพียงแค่ประเด็นการท่องเที่ยวเท่านั้น หมายรวมถึงประเด็นอื่นๆ ด้วย

“เราอยู่ของเราแบบเดิม ไม่ขยาย ไม่พยายามดิน เพราะเราก็มีอาชีพหลักของเรา เรากลับไปอยู่ของเราแบบเดิม ถ้า (นักท่องเที่ยว) มา เราก็ต้อนรับ แต่เราไม่ชวนขายหาอะไรใหม่เพิ่มขึ้น...”

ข้อความดังกล่าว สื่อถึงความน้อยเนื้อต่ำใจของเจ้าบ้านที่มีต่ออุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน ซึ่งในทัศนะของผู้วิจัย ปัญหาที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานั้นเกิดจากความไม่มาร่วมพูดคุยกัน ต่างฝ่ายต่างก็คิดว่าทำหน้าที่ของตัวเองดีที่สุด ซึ่งเจตนากรณีในเบื้องต้นของการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนบ้านพุเข็ม มุ่งหวังให้ชุมชนเป็นฐานในการบริหารจัดการ คาดหวังว่าเป็นวิธีการจัดการท่องเที่ยวที่มีศักยภาพ เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชนในการจัดการ และสนับสนุนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

สรุปผลการวิจัย

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศบนฐานชุมชนบ้านพุเข็มเกิดจากความร่วมมือระหว่างการปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย (ปตท.) และมูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าและพรรณพืชแห่งประเทศไทย มีแนวคิดส่งเสริมและสนับสนุนให้ชุมชน

บ้านพุซิมเป็นแหล่งท่องเที่ยวด้วยแนวคิดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและการเสริมรายได้ให้กับชาวบ้านในชุมชนในนาม “โฮมสเตย์บ้านพุซิม” จัดตั้งและดำเนินการในรูปแบบกลุ่มท่องเที่ยวบ้านพุซิม มีการกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบที่ชัดเจน

บ้านพุซิมมีที่พักแบบโฮมสเตย์ อาหารพื้นบ้านและการต้อนรับอันอบอุ่นที่นักท่องเที่ยวสามารถใช้บริการนักท่องเที่ยวสามารถชื่นชมบรรยากาศที่สวยงาม ด้านหน้าติดผืนน้ำ ด้านหลังติดภูเขา ชมวิวพระอาทิตย์ขึ้น-ตก ที่สวยงามแห่งหนึ่งของอุทยานแห่งชาติแก่งกระจานและสามารถร่วมกิจกรรมที่หลากหลาย อาทิ การดูนก ตกปลา เดินป่าพิชิตเขาพุซิม เล่นน้ำไหล ล่องเรือและดูวิถีชีวิตของชาวประมงพื้นบ้าน

พลังในการบริหารจัดการของกลุ่มเริ่มลดน้อยลง ชาวบ้านที่เป็นสมาชิกเริ่มถอนตัวเนื่องจากปัญหาการเดินทางเข้ามาของนักท่องเที่ยวที่ลำบาก บางบ้านสมาชิกเริ่มรับนักท่องเที่ยวเองไม่ผ่านทางกลุ่มฯ เพราะความต้องการของนักท่องเที่ยวที่มีความพึงพอใจจากประสบการณ์เดิมที่เคยมาพักและคณะกรรมการกลุ่มฯ เริ่มท้อและถอนใจในการเดินทางพัฒนากลุ่มฯ ไม่ประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวบ้านพุซิมให้เป็นที่รู้จักในวงกว้าง ดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวตามวิถีปกติแห่งตน เนื่องจากพื้นที่ในหมู่บ้านอยู่ในความดูแลของอุทยานแห่งชาติแก่งกระจานมีปัญหาระหว่างชาวบ้านและเจ้าหน้าที่รัฐในลักษณะข้อสรุปและเยียวยาสงบ

การอภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การอภิปรายผล

จากการวิจัยครั้งนี้พบว่าชุมชนบ้านพุซิม หมู่ที่ 10 ตำบลแก่งกระจาน อำเภอแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี เป็นชุมชนที่เกิดหลังจากการสร้างเขื่อนแก่งกระจาน มีชาวบ้านจากพื้นที่อื่นๆ มาจับจองที่ดินเพื่อประโยชน์ในการทำกินและอยู่อาศัย ต่อมากรมป่าไม้ได้ประกาศเขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติแก่งกระจานครอบคลุมพื้นที่บ้านพุซิมทั้งหมู่บ้าน ด้วยทรัพยากรทางธรรมชาติที่สวยงาม มีความอุดมสมบูรณ์ทั้งน้ำ ป่า และภูมิปัญญาชาวบ้านมีอาชีพทำประมงพื้นบ้านและทำไร่เป็นหลัก ด้วยเหตุนี้ทำให้องค์กรจากภายนอกมองเห็นศักยภาพที่มีอยู่ในชุมชนเพียงแค่อาศัยและสนับสนุนให้เป็นรูปธรรม โดยอาศัยพลังจากชาวบ้านในชุมชนเป็นตัวขับเคลื่อนจัดการชุมชนตัวเองให้มีอาชีพเสริมและเป็นภูมิคุ้มกันในการมีส่วนร่วมในการบูรณาการหลายฝ่ายด้วยอาศัย การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือหลัก ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ มาเรียม นิลพันธุ์ และ ศิริวรรณ วณิชพัฒน์ (2558) ที่ว่าหากคนในชุมชนเกิดความตระหนักและมีจิตสำนึกในชุมชนท้องถิ่นให้มีประโยชน์สูงสุด เกิดความรักหวงแหนทุกฝ่ายต้องมีส่วนร่วมนอกจากนี้ Mogelgaard (2003) กล่าวถึงการท่องเที่ยวบนฐานชุมชน (community based tourism) ว่าเป็นการบูรณาการการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและการท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการพัฒนาบนฐานของการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งความสำเร็จจะเกิดขึ้นได้ชุมชนท้องถิ่นจะต้อง เข้าไปมีส่วนร่วมร่วม และคำนึงถึงผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นโดยตรงกับชุมชนของตนเอง ดังที่ Scheyvens (2002) กล่าวเพิ่มเติมว่า จุดมุ่งหมายของการท่องเที่ยวบนฐานชุมชนมีพลังกับชุมชนใน 4 ระดับ ได้แก่ เศรษฐกิจ สังคม จิตใจ และการปกครองหากแต่ปัญหาที่ถูกซ่อนตัวระหว่างชาวบ้านและเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติ ยังอยู่ในความเยียบสงบ การท่องเที่ยวบนฐานชุมชนบ้านพุซิมเป็นไปตามวิถีการดำเนินชีวิตไปในแต่ละวัน ชาวบ้านไม่ต้องการสร้างปัญหากับทางอุทยานแห่งชาติแก่งกระจานที่เกิดจากการท่องเที่ยวซึ่งพวกเขาเรียกว่า “เจ้าของพื้นที่ที่ถูกต้องตามกฎหมาย” การไม่จัดตั้งเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การคิดที่มองเหรียญกันคนละด้านส่งผลให้เกิดการคิด

แบบแยกส่วน แยกกันคิด แยกกันวางแผนระหว่างชาวบ้านที่อาศัยในพื้นที่อุทยานฯ กับหน่วยงานของรัฐที่ยึดเอกสารกฎหมายเป็นที่ตั้งทำให้เกิดความคิดเห็นที่แตกต่าง มองกันต่างมุมมองซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของเศกสรร ยงวณิช และคณะ (2549: บทคัดย่อ) เห็นว่าควรมีการส่งเสริมการจัดการท่องเที่ยวในเขตอุทยานอย่างเป็นรูปธรรมโดยไม่ขัดต่อระเบียบข้อบังคับของอุทยานและเน้นการใช้ยุทธศาสตร์ท่องเที่ยวแบบบูรณาการ อันหมายถึง แผนพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ซึ่งประกอบด้วยการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การปรับปรุงและฟื้นฟูทรัพยากร ความหลากหลายในการจัดรูปแบบการท่องเที่ยวในแต่ละพื้นที่การได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนที่เกี่ยวข้อง ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ มนัสสินี บุญมีศรีสง่า และคณะ (2556) ที่ว่าแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวด้านการบริหารจัดการโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ควรเสนอโครงการไปยังหน่วยงานอื่น เพื่อของบประมาณมีการพัฒนาระหว่างคนในชุมชนและหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องเพื่อสร้างความเข้มแข็งในชุมชนหากทั้งสองฝ่ายร่วมกันบูรณาการการทำงาน ยึดกฎระเบียบที่ร่างร่วมกันชาวบ้านจะได้รับประโยชน์จากการใช้ทรัพยากรที่เหมาะสมในเขตอุทยานแห่งชาติ ทางอุทยานแห่งชาติ ก็จะมีชาวบ้านเป็นทีมงานเสริมทัพเป็นแนวกันชนในการป้องกันรักษาป่าไม้จากกลุ่มนายทุนภายนอกที่หวังผลประโยชน์จากผืนป่าตะวันตกแห่งนี้ ต่อไป

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย การท่องเที่ยวบนฐานชุมชนบ้านพุเข็ม ควรมีการบูรณาการการทำงานร่วมกันจากหน่วยงานทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ มีการทำความเข้าใจร่วมกันทั้งชุมชนบ้านพุเข็ม อุทยานแห่งชาติ แก่งกระจานและราชการบริหารส่วนภูมิภาค/ท้องถิ่น ได้แก่ อำเภอและองค์การบริหารปกครองส่วนท้องถิ่น (อบต.) ร่วมกันวางจุดมุ่งหมายไปในทิศทางเดียวกัน มีความชัดเจนในด้านแนวความคิดและหลักการ วิธีการและกระบวนการ รวมทั้งการบริหารจัดการฐานทรัพยากรการท่องเที่ยวการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการกระจายผลประโยชน์ให้ชุมชนท้องถิ่น

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป จากผลการวิจัยที่ได้รับครั้งนี้เห็นควรว่าการดำเนินงานวิจัยในครั้งต่อไปควรศึกษากระบวนการทัศน์ของเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติแก่งกระจานต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบนฐานชุมชนบ้านพุเข็มเพื่อเป็นแนวทางในการร่วมกันพัฒนาพื้นที่ต่อไป

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช. (2552). **แผนปฏิบัติการ 4 ปี (พ.ศ.2552-2554)**.

กรุงเทพฯ. กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
ดร.ชนิ เอ็มพันธ์และสุรเชษฐ์ เชษฐมาศ. 2545. “สรุปประสบการณ์ การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศภาคกลาง” ใน “เอกสารการประชุมเชิงปฏิบัติการด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศภายใต้โครงการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 2545”. กรุงเทพฯ: กองอนุรักษ์ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
ภราเดช พยัฆวิเชียร. (2553). ผลการอภิปรายเรื่อง “การจัดการพื้นที่อนุรักษ์เพื่อความมั่นคงของประเทศ” ใน รายงานการดำเนินงานฉบับสมบูรณ์ โครงการประชุมวิชาการอุทยาน

- นันทนาการและการท่องเที่ยว ครั้งที่ 2. รวบรวมและจัดพิมพ์โดย นววรรณ ฐานะกาญจน์ พงษ์
เขียว. กรุงเทพฯ: คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- มนัสสินี บุญมีศรีสง่า กอบกาญจน์ ศักดิ์ประเสริฐ ภาวิณี สะอาดศรี และ วนชัย อุทินทุ. (2556).
“แนวทางการพัฒนาถนนคนเดิน ตลาด 200 ปี ปราณบุรี ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทาง
วัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน.” วารสารวิชาการ Veridian E-Journal, Salpakorn
University, ปีที่ 6. ฉบับที่ 1 (เดือนมกราคม-เมษายน): 130.
- มาเรียม นิลพันธุ์ และ ศิริวรรณ วณิชพัฒนวรชัย. (2558). “การพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้ระดับการศึกษา
ขั้นพื้นฐานแบบมีส่วนร่วมกับชุมชนโดยใช้พิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น เพื่อการ
เรียนรู้เชิงสร้างสรรค์.” วารสารวิชาการ Veridian E-Journal, Salpakorn University, ปีที่ 8.
ฉบับที่ 1 (เดือนมกราคม-เมษายน): 47.
- เศกสรร ยงวนิชย์ และคณะ. (2549). การมีส่วนร่วมและส่งเสริมการท่องเที่ยวในพื้นที่อุทยานแห่งชาติ
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สินธุ์ สโรบล. (2551). ชุมชนท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน: ข้อเสนอเพื่อการปรับตัวของชุมชนดีเด่น
ด้านการท่องเที่ยวไทย. กรุงเทพฯ: จุลสารวิชาการอิเล็กทรอนิกส์ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- สินธุ์ สโรบล. 2548. เอกสารประกอบการสัมมนา “การท่องเที่ยวนิเวศ การท่องเที่ยวชุมชน” กรุงเทพฯ:
มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร.
- ภาษาต่างประเทศ**
- Cole, S. (1996). Anthropologists, local communities and sustainable tourism development.
In M.J.Stabler (Ed.), Tourism and sustainability: Principle to practice. Wallingford:
CAB International.
- Ghurmi, G. (1997). Developing a tourism destination: The experience of the King Mahendra
Trust for the natural resource conservation with ecotourism in proceeding of
international seminar on ecotourism for forest conservation and community
development. RECOFTC Report No.15. Bangkok, Thailand.
- Mogelgaard, K. (2003). Helping People, Saving Biodiversity-An Overview of Integrated
Approaches to Conservation and Development, Population Action
International, USA.
- Scheyvens, R (2002). Case Study: Ecotourism and Empowerment of Local Community.
Tourism Management.
- Schwandt, T. A. (1994). Constructivist, Interpretivist Approaches to Human Inquiry. In N. K.
Denzin & Y. S. Lincoln (Eds.), Handbook of Qualitative Research